

samråd april 2016

Baggensstället

Kulturresevat i Nacka kommun

Föreskrifter - Avgränsning - Skötselplan

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRESKRIFTER OCH AVGRÄNSNING

Förord.....	4
Beslut.....	5
Kulturresevatets syfte.....	5
Föreskrifter.....	6
Skötsel och förvaltning.....	8
Skäl för beslut.....	8
Val av skyddsform.....	9
Överensstämmelse med övrig kommunal planering.....	10
Intresseprövning.....	10
Ärendets beredning.....	10
Avgränsning.....	10
Administrativa uppgifter.....	11
Kulturhistoria och markanvändning.....	12
Friluftsliv och upplevelsevärden.....	19
Naturvärden.....	19

KARTMATERIAL

Översiktskarta.....	5
Historiska kartor.....	12-18
Naturvärdeskarta.....	21
Beslutskarta.....	23
Förordnandekarta.....	25
Fastighetskarta.....	27

SKÖTSELPLAN

Hur resevatets syfte skall tryggas.....	31
Särskilda planeringsåtgärder.....	31
Prioritering av löpande åtgärder.....	32
Skötselområden.....	32
Anordningar och anläggningar.....	35

KARTMATERIAL

Skötselområden.....	37
Skötselplanekarta.....	39

REFERENSER

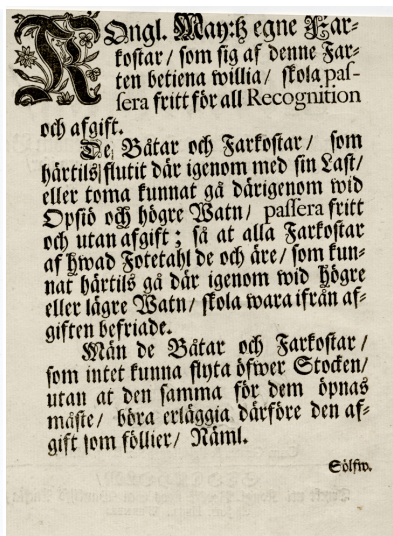
.....	41
-------	----

Omslagsbild: Stäket, Georg Henrik Barfot 1757. (KA)

FÖRORD

På kommunstyrelsens uppdrag har Park- och naturenheten tagit fram dessa föreskrifter och skötselplan för kulturreseptatet Baggensstaket. Området har stora natur- och kulturhistoriska värden, framförallt av försvarshistorisk karaktär. Området hyser viktiga värden och funktioner, så kallade ekosystemtjänster. Det är flitigt nyttjat som rekreationsområde och de äldre träden i området hyser väsentliga naturvärden. Kombinationen av dessa värden ger förutsättningar för en ytterligare utveckling av området för såväl dagligt strövande som för mer långväga historieintresserade besökare.

Nacka kommun, april 2016

	Eöfwermynt	Dal. Ört.
En Fyst Cump när den ey kan flyta öfwer Stöcken		4.
Sammaledes en Båt ifrån 2 til 3 foot		8.
En ifrån 3 til 4 foot		16.
En ifrån 4 til 5 foot		24.
Ifrån 5 til 6 foot		2.
Ifrån 6 til 7 foot och däröfwer		4.

Ingen skal sig underså wid Stäkes Sundet någon Ballast at utkasta på någon thera Sidan / wid Confiscation af Farkosten / och ett hundrade Daler Eöfwermynts Bøter för den som där med betrådes.

CAROLUS.

Karl den XII utfärdade 1704 i Heilsberg, Tyskland, en kunglig förordning som fastställde taxan för bompengen som fick tas ut vid Baggensstaket. Denna gällde fram till 1859 då Gustafsbergs fabriks bolag fick en ny taxa som gällde fram till 1945 då bolaget slutade ha kanalvakt som inkasserade bompengen. (BHF)

BESLUT

Kommunens beslut

Med stöd av 7 kap. 9 § miljöbalken beslutar kommunfullmäktige i Nacka kommun att förklara det område som angivits på beslutskartan som kulturresevat.

Beslutsmyndigheten har gjort en prövning av resevatets förenlighet med hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap miljöbalken.

Resevatets namn ska vara Kulturresevatet Baggenstället.

Med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken fastställer kommunfullmäktige skötselplan.

KULTURRESEVATETS SYFTE

Syftet med att förklara Baggenstället som kulturresevat är att bevara och utveckla områdets värdefulla kulturmiljöer såsom fasta fornlämningar, hävdade marker och park- och trädgårdshistoriska inslag. Dess biologiska mångfald ska bevaras och utvecklas. Likaså ska dess användning för friluftsliv, rekreation och kultur- och naturupplevelser för besökare säkras och utvecklas.

Resevatets kulturhistoriska värden utgörs av områdets strategiska läge vid vattenvägen in mot Stockholm med försvarshistoriska lämningar från skilda tider. Områdets naturvärden är främst knutna till gamla träd, såväl löv som tall. Rekreativsvärdet består av kombinerade kultur- och naturupplevelser samt närhet till vatten.

Översiktskarta

FÖRESKRIFTER

För att tillgodose syftet med kulturreservatet beslutar kommunfullmäktige med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 § miljöbalken att nedan angivna föreskrifter skall gälla i kulturreservatet.

Föreskrifterna träder i kraft tre veckor efter den dag då kommunen kungör beslutet alternativt efter avslutad överklagandeprocess då det vunnit laga kraft.

Föreskrifterna gäller inte för och ska inte utgöra hinder för:

- anläggning och skötselinsatser som krävs för åtgärder som framgår av till kulturreservatsbeslutet hörande skötselplan och som utförs av reservatsförvaltare eller av denne utsedd uppdragsgivare.
- anläggande och drift av park-, mark- och rekreationsanläggningar såsom t.ex. lekplats, p-plats och informationsplats inom område A på beslutskartan.
- anläggande och drift av bryggor samt ankring av båtar inom område B på beslutskartan.
- belysning inom område A samt B på beslutskartan.
- åtgärder som krävs för farledens drift.
- grävningar med arkeologiskt syfte.
- uppsättande av stängsel för betesdjur.
- kemisk bekämpning av jättebjörnloka.
- borttagande av träd, grenar och vindfällen när dessa utgör säkerhetsrisk för besökare eller då åtgärd bedöms gynna områdets naturvärden.
- fiske med handredskap.
- återskapande av planteringar med park- och trädgårdshistoriska värden.

A. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 5 § miljöbalken angående inskränkningar i markägares och annan sakägares rätt att förfoga över fastighet inom kulturreservatet.

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och andra författningar är det förbjudet att

- A1. uppföra byggnad, mast eller anläggning.
- A2. använda kemiska bekämpningsmedel eller konstgödsel.
- A3. anlägga campingplats eller uppställningsplats för husvagnar.
- A4. anordna störande verksamhet som minskar områdets rekreationsvärde.
- A5. anlägga bryggor.
- A6. uppföra stängsel eller andra hägnader.
- A7. ta bort död ved från grova träd.
- A8. plantera ut för trakten främmande växt- eller djurarter i mark och vatten.
- A9. skogsplantera öppen mark.
- A10. avverka eller utföra andra skötselåtgärder annat än vad som framgår i skötselplan.
- A11. anlägga ledning i mark, vatten eller luft.
- A12. anlägga belysningsanläggning.
- A13. anordna upplag inkl. snöupplag annat än i samband med skötsel av området och dess anläggningar.
- A14. förändra land- eller vattenområdets permanenta topografi, ytförhållanden eller avrinningsförhållanden, t.ex. genom att gräva, spränga, borra, dika, schakta, utfylla, tippa eller utföra annan mekanisk markbearbetning.
- A15. anlägga bilväg, parkering, gångväg, cykelväg eller ridstig eller asfaltera befintlig grusväg annat än vad som framgår av skötselplan.

B. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 6 § miljöbalken angående markägares och annan sakägares skyldighet att tåla visst intrång inom kulturresevatet.

För att trygga syftet med kulturresevatet förpliktas markägare och innehavare av särskild rätt till marken att tåla

- B1. utmärkning av kulturresevatets gränser samt uppsättning av informationsskyltar.
- B2. anläggande och nyttjande av anläggningar för friluftsliv.
- B3. åtgärder i enlighet med fastställd skötselplan.

C. Ordningsföreskrifter med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken.

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och andra författningar är det för allmänheten förbjudet att

- C1. fälla eller på annat sätt skada levande och döda träd och buskar samt att skada vegetationen i övrigt genom att t.ex. gräva upp växter som ris och örter, eller ta bort mossor, lavar eller vedlevande svampar.
- C2. störa och skada djurlivet.
- C3. medföra okopplad hund.
- C4. sätta upp skylt, affisch eller dylikt.
- C5. cykla annat än på anlagd väg/ gångväg.
- C6. göra upp eld annat än i medhavd grill eller på anordnad grillplats.
- C7. framföra motorfordon på annan plats än på anlagd körväg och parkering, med undantag för båtar och motordrivna handikaphjälpmiddel.
- C8. ställa upp eller parkera husvagn.
- C9. tälta.
- C10. förankra båt.

Andra föreskrifter som gäller för området

Allemansrätten innebär i korthet att var och en får utnyttja annans mark och vatten för att komma ut och vistas i naturen. Allemansrätten ger rättigheter under ansvar. Huvudregel är 'inte störa – inte förstöra'. Med föreskrifterna inskränks allemansrätten på vissa punkter för att säkerställa resevatets värden. Vissa delar är redan inskränkta av annan lagstiftning som terrängkörningslagen, vattenskoterförordningen, lokala ordningsföreskrifter och trafikföreskrifter som gäller för Nacka.

Fasta fornlämningar har ett skydd i kulturmiljölagen.

Allemansrätten och terrängkörningslagen

Allemansrätten och terrängkörningslagen i 15 kap 30§ Miljöbalken innebär i korthet följande:

Att det inte är tillåtet att skräpa ned.

Blommor, bär och svamp, nedfallna grenar och torrt ris får plockas. Fridlysta blommor får inte plockas.

Jakt och fiske ingår inte i allemansrätten.

Alla vilda däggdjur och fåglar är fredade. Djurarter som hotas av utrotning är fridlysta, till exempel alla grodor och ormar. Djurens ungar och bon måste lämnas ifred. Att ta fågelägg räknas som jakt och är inte tillåtet.

Det finns ingen motoriserad allemansrätt. Enligt terrängkörningslagen är det förbjudet att köra motordrivna fordon på barmark i terrängen. All naturmark utanför väg räknas som terräng. Det är tillåtet att ta sig fram till fots, cykla, åka skidor och tillfälligt vistas i naturen om man visar hänsyn och är försiktig. Vattenskoter får endast framföras i allmänna farleder och inom av länsstyrelsen fastställda områden. Viken vid Gammeludden utgör t.ex. inte del av farleden.

Kulturmiljölagen

Lagen stadgar att fornlämningar inte får skadas, ändras eller rubbas. Exempel på fornlämningar i detta område är lämningar efter bostäder, ruiner av försvarsanläggningar, skeppsvrak och s.k. kulturlager i mark. Lagen begränsar också användningen av metallsökare vilket bl.a. innebär att man inte får medföra sådan på fasta fornminnen. Länsstyrelsen kan dock ge tillstånd till skydd, vård och undersökning av fornlämningar.

SKÖTSEL OCH FÖRVALTNING

I enlighet med 3 § förordningen om områdesskydd fastställer kommunfullmäktige i Nacka kommun tillhörande övergripande skötselplan med huvudsakliga mål, riktlinjer och åtgärder för kulturresevatets skötsel och förvaltning. Nacka kommun är förvaltare för kulturresevatet i enlighet med § 2 förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken.

Organisation av förvaltningen vid beslutstillfället

Natur- och trafiknämnden är förvaltare av resevatet. Miljö- och stadsbyggnadsnämnden är tillsynsmyndighet och hanterar sökta dispenser från föreskrifterna.

SKÄL FÖR BESLUT, PRIORITERADE VÄRDEN

Kulturhistoriska lämningar med pedagogiska möjligheter

Områdets tre fasta fornlämningarna är alla rester av försvarsanläggningar. Delar av området är också historiska slagfält med lämningar av intresse på såväl land som i vatten. Platsens strategiska läge vid det smala sundet längs farleden in till Stockholm är lätt att uppfatta även i dag och tillsammans med lämningarna ger det goda möjligheter att åskådliggöra de historiska händelserna på plats.

Inom området finns även mer sentida lämningar från park- och trädgårdsanläggningar som hört till tidigare sommarvillor. Parkträd och strukturer såsom gångstigar och stensättningar från denna epok kan lyftas fram och komma till användning för dagens besökare.

Ekosystemtjänster och landskapskvaliteter

Området utgör en viktig del av kommunens grön- och blåstruktur och bidrar därmed till flertal landskapskvaliteter även utanför områdets avgränsning. Det utgör en så kallad ecotone, en zon som länkar samman två olika naturtyper, som i detta fall möjliggör för arter som behöver både marin och terrester miljö för sin överlevnad. Vidare är området av betydelse för det större landskapets ekologiska processer och ekosystemtjänster då det är ett kärnområde med hög biologisk mångfald.

Närrekreation

Området har betydelse för närrekreation i Södra Boo med tillgång till stränder, vatten och omväxlande natur. Baggensstaket utgör i begränsad utsträckning ett utflyktsmål för mer långväga besökare.

Biologiska värden

Områdets äldre träd, såväl löv- som barrträd, utgör ett stort biologiskt värde. Även upplevelsemässigt är enskilda träd och de gamla trädbestånden av stort värde. De skyddsvärda organismer som finns inom området är i många fall knutna till de äldre träden eller till död ved inom området.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Kulturresevatet kommer även i fortsättningen att vara tillgängligt för omkringliggande bostadsområden. Områdets attraktionskraft som utflyktsmål kan komma att öka avsevärt genom förbättrad information om områdets intressanta historia. Områdets skydd ger möjlighet att i framtiden göra nya fynd såväl på land som i vatten.

En öppnare landskapskaraktär och ett återställande av äldre trädgårdsmiljöer gynnar såväl kultur- som upplevelsevärden. Det kan även förenas med bevarandet av biologiskt värdefulla träd. Genom ett bevarande av orörda partier kan även områdets naturvärden utvecklas. För att förekomst av död ved ska uppfattas som positivt av allmänheten krävs att hanteringen planeras väl.

VAL AV SKYDDSFORM

Nackas invånarantal beräknas öka. Därmed ökar också behovet av attraktiva områden för rekreation. För att kommunens mångfald ska kunna värnas ställs krav på hög värdeäthet i kvarvarande friområden och goda funktioner av ekosystemtjänster. Att bevara och utveckla värdefulla kultur- och friluftsområden är därmed en långsiktig fråga av avgörande betydelse för såväl folkhälsa som hållbar utveckling. Området har särskilt intresse i en satsning för att levandegöra historiskt intressanta platser i Nacka. Reservatsbildning är idag det enda tillgängliga instrumentet för långsiktigt skydd. Eftersom områdets pedagogiska kulturvärden och en utveckling av dessa är centralt för platsen är kulturresevat den lämpligaste skyddsformen.

ÖVERENSSTÄMMELSE MED ÖVRIG KOMMUNAL PLANERING

Reservatsbildningen överensstämmer med kommunens övergripande mål. I Nackas översiktplan från 2012 anges att ett kulturresevat inom området är under framtagande. Strandskydd gäller för delar av området. Områdesbestämmelser enligt OB2 gäller för stor del av området. Förslaget överensstämmer med dessa. Reservatets gränser och föreskrifter har samordnats med detaljplaner som är under framtagande inom och intill reservatet.

Kommunens grönstrukturprogram klassar området som närnatur och närskog och anger att det är ett viktigt grönstråk längs vatten. Ädellövslogen anges ha höga naturvärden. De upplevelsevärden som dokumenterats är utblickar och öppna landskap, variationsrikedom och rofylldhet.

Stäket har stort farledshistoriskt intresse och kommunens kulturmiljöprogram fastslår att eventuella åtgärder som berör undervattensmiljö kan kräva marinekologiska förundersökningar.

INTRESSEPRÖVNING

Inskränkningarna bedöms inte påverka något enskilt eller allmänt intresse i större utsträckning än nödvändigt med hänsyn till skyddsbehovet. Reservatsbildningen är ett ingrepp som motiveras av hänsyn till dess naturvårds- och miljöintresse och betraktas som ett angeläget allmänt intresse.

ÄRENDETS BEREDNING

Förslag till kulturresevat har genomgått en bred remissbehandling under tiden 20100515-20100630. Förslaget återremitterades till Naturreservatsnämnden 20110518 och har justerats efter inkomna synpunkter. Därefter har reservatsbildningen inväntat den pågående detaljplaneprocessen för område W och reservatsförslaget har samordnats med denna. Då det har gått 6 år sedan samråd för kulturresevatet genomfördes har kommunen beslutat att genomföra ett nytt samråd 2016.

AVGRÄNSNING

Området begränsas framförallt av befintliga bebyggelseområden. Vattenområdet begränsas av den intensivt nyttjade farleden.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Benämning	Kulturreseptatet Baggensstäket
Kommun	Nacka
Socken	Boo
Län	Stockholm
Fastigheter/Markägare	se förteckning
Areal	ca 8,0 ha, varav 1,7 ha vatten
Förvaltare	Nacka kommun

Fastighetsförteckning

Se även fastighetskarta sid 27.

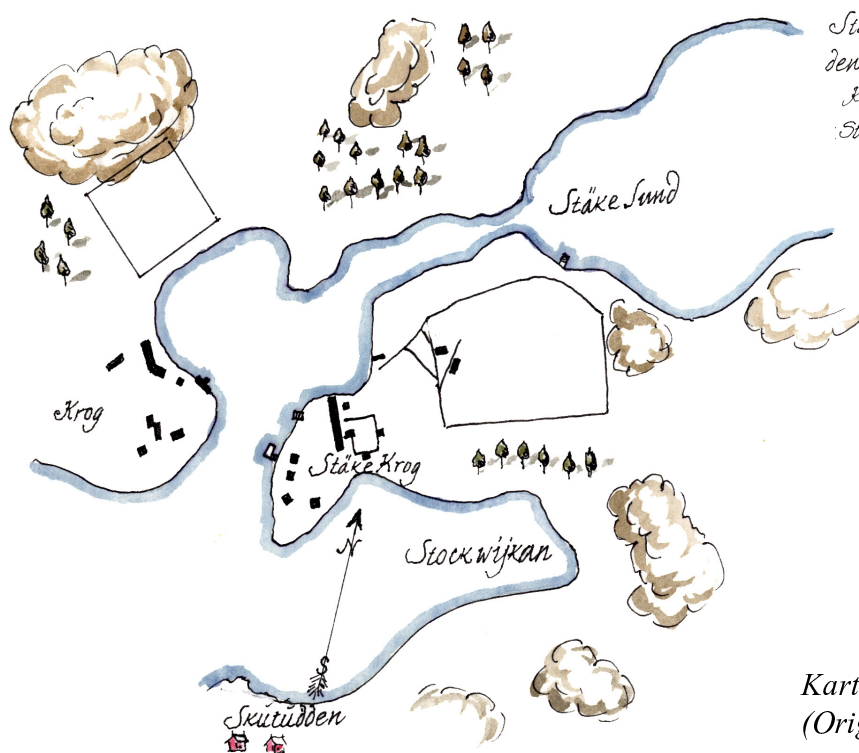
Fastighetsbeteckn.	Ägare
LÄNNERSTA 1:10	Privat ägo
LÄNNERSTA 1:12	JM AB
LÄNNERSTA 1:13	JM AB
LÄNNERSTA 1:17	AB Lännersta, Nacka Kommun samt i privat ägo
LÄNNERSTA 1:18	AB Lännersta, Nacka Kommun samt i privat ägo
LÄNNERSTA 1:101	Privat ägo
LÄNNERSTA 1:372	Privat ägo
LÄNNERSTA 1:377	Privat ägo
LÄNNERSTA 10:1	Nacka Kommun
LÄNNERSTA 11:162	Gammeluddshemmet AB

Olaus Magnus beskrev 1555 möjligheten att ta sig till Stockholm med mindre fartyg genom Baggensstäket. Illustration från öster, Stockholms slott längst upp till höger, Värmdölandet i förgrunden. (OM)

Krogar och bom

Platsen som idag kallas Gammeludden är den äldsta kända platsen för bebyggelse inom området och i slutet av 1600-talet fanns Baggsta krog här. Förekomsten av krogar var knuten till farleden. Nicodemus Tessin d.y. blev ägare till Boo säteri i början av 1700-talet. Han fördjupade sundet mot att han fick rätt att ta ut en avgift för mer djupgående båtar. I anslutning till den kedjebom som tillkom i den östra delen av Stäkesund dyker vid samma tid bebyggelse upp, bland annat en krog som finns kvar till sent 1800-tal. Kronans tullbom som tillkom 1682 låg troligen från slutet av 1600-talet längre mot öster, vid det s.k. Knapens hål.

Stäkesund aftaget
den 27 Maji Åfr 1698
K.A. Stads- och Fästningsplaner,
Stäket, N:1

Karta från 1698
(Original KA, avbildning BHF)

Location of Baggsta Pläk

Platsbeskrivningar af Baggsta Pläk, Dalarna m m
, Sjökartverket, Litt IX:36av C Bernh Bernde

Läget för den av Tessin inrättade kedjebommen framgår tydligt på kartan nedan från 1786. Jämför även med omslagsbilden av Georg Henrik Barfot 1757.

(Original KA, avbildning BHF)

Krig och försvar

Förutom att farleden användes för fredlig verksamhet som smuggling (fram till 1680) har sundet också från minst 1400-tal och framåt varit en försvarshistoriskt betydelsefull plats. Sentida fynd inom området, bl.a. av armborstpilar av stridstyp, stärker föreställningen om den tidiga betydelsen. Det går dock inte att utan ytterligare utgrävningar fastställa när de båda högt belägna befästningarna påbörjades. Från slutet av 1600-talet gjordes vissa befästningar och framförallt så förstärktes befästningarna i samband med strider mot Ryssland under 1700- och 1800-talet. År 1719 utkämpades strider på platsen både till sjöss och på land när ryssarna försökte nå Stockholm efter att ha bränt skärgården och Norrlandskusten.

Nedanstående text och kartan på nästa sida ger de bästa beskrivningarna av dessa anläggningar:

- A *År den i Fiohl påbegynte Redouten, som då war til Timbringen halfferdig och i åhr til behörig Defension fullkåmnad. Bröstwärnet är öfver alt med Sten och Sand fylt och äfwen påtäckt med Tärff, alle Ihåligheter innantil med Fyllning.*
- B *År den i Åhr anlagde Redouten, hwaruppå Bröstwärnen merendels äro oppförda til sin rätta Högd och Docering, så när som på sijdorna i K, hwarest Doceringen ännu fattas. Warandes Bröstwärns Rutorne opfynte med Steen och något Sand ibland, sampt innan til på alla ihälige och obeqwämlige Ställen jämbnadt med underfyllning af Fachiner, Jord och Steen, som ses af Profil och Faciaterne.*
- C *År den i Fiohl bygde Redouten af Fachin wärcke(?) som hel och hällen med sina utan omkring liggande Linier i Åhr är blifwen med öfwerstruken och här och där för bättrad.*
- D *År en Flått Brygga, hoopslagen i den gamla söndergångna Bryggans Ställe öfwer Wraken för en säker Communication skull emällan Wärken hafvandes sin Öpning wid 1 som tages opp och lägges igen wid Fartygens genomfarter.*
- E *År dett i Föråhr anlagde Wärket, hwarwid är skiedd Reparation af Kruthwalfwet m. Pallisaderingen här och där omkring linierne, 2 ne Kittlars anläggande i Place d'Armerne n.o. sampt utwidningaf dett förra Batteriet p för flera stycken.*
- F *Äro Appazeller eller upgångar till Redouterne undermurade med Steen på sijdorna och med Sand fylte*
- G *År Kädiebohmen, hwarest rätta genomfarten skier af alla Båtar och Fahrtyg, hwilket Ställe ifrån de på hwarandra nedsänkte Wraken nu är aldeles reent jempte de andre 3ne Ställen äfwen mitt i Fahrwattnet.*

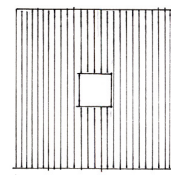
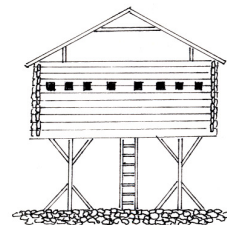
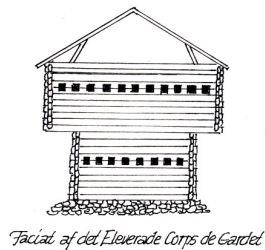
Stäket d. 24 October 1721, Joh. Nordenberg (original KA, tolkning BHF)

*Relations
CHARTA
öfver
Arbetet af Defensions
Wärcken
wid
Stäket
för Åhr 1721*

Karta från 1721. (original KA, avbildning BHF)

*Faciät Profil och Planer af Corps de Gardet
wid Baggens Steke
Åhr 1721*

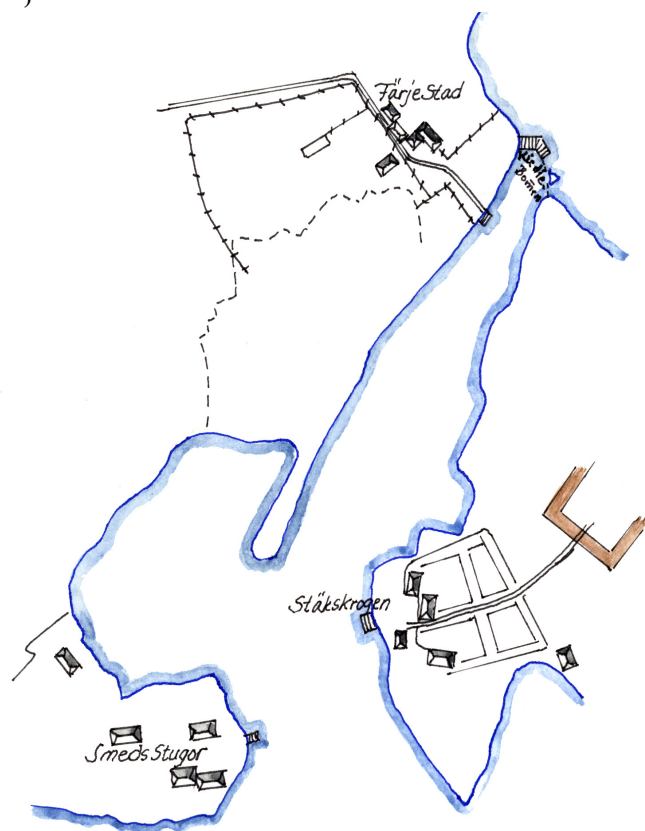

20 Svenska Fötter

De timrade värnen. (original KA, avbildning BHF)

Bosättningarna vid Stäket

Utöver bomskrivarna med uppgift att ta upp bompeng och krögarna (sysslor som nog också kunde kombineras) har flera andra yrkesgrupper varit bosatta i området. År 1724 finns "Skyttens hus" på nuvarande Gammeludden, "Bagarstuga" öster om den nya befästningen och "Fåhus" norr om den samma. Det är en bebyggelsestruktur som står sig genom 1700- och 1800-talet. År 1803 är det smeder som bor på Gammeludden och Östra Stäketbebyggelsen kallas av okänd anledning Färjestad.

KARTA
öfver
SÖDRA STÄKET
jemte
Underdånigst Desseine
till dess Försvar
Stockholm 3 september 1808
Joh. Wid. Berger

Kr.A. Stads- och Fästningsplaner
Stäket Nr 12

Karta från 1808
(original KA, avbildning BHF)

År 1826-1827 var östra Stäkets vinkelbyggnad omgiven av en trädgård samt en åker och ängsmark (grönt) Gammeluddens bebyggelse betecknas fortfarande som "Smedens hus". Lantmätare Iggebergs karta över Boo-godsen. (LMV)

Baggensstaket. Träsnitt av C. M. Hallbeck 1850.
Stockholms stadsmuseum.

År 1856 framställs Baggensstaket stränder som en pastoralt parklandskap.

Träsnitt av C.M. Hallbäck. (SSM, BHF)

År 1875 framträder Stäketkrogens vinkelbyggnad tydligt liksom Gustavsbergs brostuga. Den senare flyttades tre år senare till Knapens håll. Gästgiveriet drogs in detta år och beskrevs som obehövt. Den gamla krogen byggdes sedermera in i en två vånings trävilla. Arealmätning av Lägenheten Stäket. (LMV)

Stäketkrogen byggdes 1877 in i denna sommarvilla av professorn i farmakologi Oscar Sandahl. Han var tillika grundare av Entomologiska föreningen och även engagerad i Svenska trädgårdsföreningen bl.a. som lärare på föreningens elevskola. (SLM)

Detta mindre hus fanns väster om huvudbyggnaden. Båda husen brändes ner 1967 av den dåvarande ägaren Gustavsbergbolaget. Foto Hilding Engströmer (SLM)

År 1926 fanns ett imponerande gångvägsnät både vid Östra Stäket och inom Gammeludden. Detta låter ana en väl utvecklad trädgård. I en naturbeskrivning av området i Entomologisk tidskrift 1880 skriver professor Sandahl bl.a. att det i trädgården fanns "några hundra frukt- och parkträd, buskar och mångåriga växter". Det framgår också att "det gamla fältverket eller 'Val-larne', såsom de i dagligt tal heta, äro klädda med en grönskande grästorfsmatta" där det på krönet växte rikligt med trift och på sluttningarna mot söder också blommade rikligt med bl.a. tjärblomster.

Lägg också märke till den anlagda serpentinvägen från Saltstigen och upp mot Djurgårdsvägen. Än idag kan man återfinna dess terraseringar i den branta slänten. Triangelmätning från 1926. (LMV)

Områden där de senaste årens undersökningar i mark resulterat i nya fynd efter strider. På kartan anges även trolig datering av fynden.

Karta av Tomas Englund.

Kulturlämningarna idag

Områdets tre kända fornlämningar är monumentalt placerade och avsiktligt exponerade mot det sjömilitäriskt strategiska inloppet. De visar dels på platsens makt och betydelse, dels på mängden folk som genom historien varit i rörelse vid inloppet. De två högt belägna skansarna är uppbyggda av sten och saknar jordtäckning. De är lätta att uppfatta men kan inte lätt igenkännas som skansar. Troligtvis har de ett ursprung från vikingatid men de har även nyttjats i senare perioder med påbyggnader och benämns då bl.a. som blockhus. Skansen vid vattnet är murad och jordtäckt och av senare datum. Dess äldsta delar uppfördes troligtvis efter ryssarnas plötsliga påhållning vid Baggensstaket år 1719. Genom de öppningar som finns kan man se tegelvalven och den ungefärliga åldern på lämningen är relativt tydlig.

Större delen av området har varit slagfält och fynd har påträffats i stor utsträckning vid fortgående undersökningar.

Bebyggelselämningar efter Östra Stäkets bebyggelse och trädgård skiftar i tydlighet och av de inplanterade växterna har bara ett fåtal blivit kvar. Några välbevarade kallmurar och den terrasserade gången i slänten är kanske de finaste delarna. Av paviljongen som funnits uppe vid Djurgårdsvägen finns vaga spår. På höjden finns längre österut bl.a. fästen i berg och på en tall som ofta anges vara rester efter en linbana, en mathiss, mellan villan och paviljongen.

FRILUFTSLIV OCH UPPLEVELSEVÄRDEN

Baggensstaket har rekreativvärde för närrekreation. De största värdena utgörs av områdets stränder och varierande upplevelsevärden. Kontakten med kulturlämningar från olika epoker berikar upplevelsen. Gamla träd inom området uppskattas även av dem som inte känner igen de organismer som är knutna till träden. De biotoper som utgör grunden för höga naturvärden ger också stora upplevelsevärden. Utsikten från berget i väster är vidsträckt.

NATURVÄRDEN

Sammanfattningsvis kan sägas att områdets särskilda naturvärden främst består av:

- Förvildad trädgård och park med många grova ädellövträd och stor trädslagsblandning.
- Strandparti med ihåliga klubbalar, ett kärr och vintertid öppet strömmande vatten.
- Två höjdparter med smärre branter och sluttningar klädda med gammal tallskog.
- Att det utgör en ecoton, en zon som länkar samman två olika typer av naturmiljöer, i detta fall marin och terrester miljö.

I strandnära lägen hänger naturvärden samman med områdets kulturhistoria. På övriga platser finns en stark koppling till områdets tallar. Av totalt 7 fynd av 3 rödlistade arter har 6 gjorts i tallskog. Av totalt 14 signalarter som påträffats är 6 knutna till tallskog. Exempel på förekommande arter som är knutna till tall är vintertagging, tallticka och reliktböck.

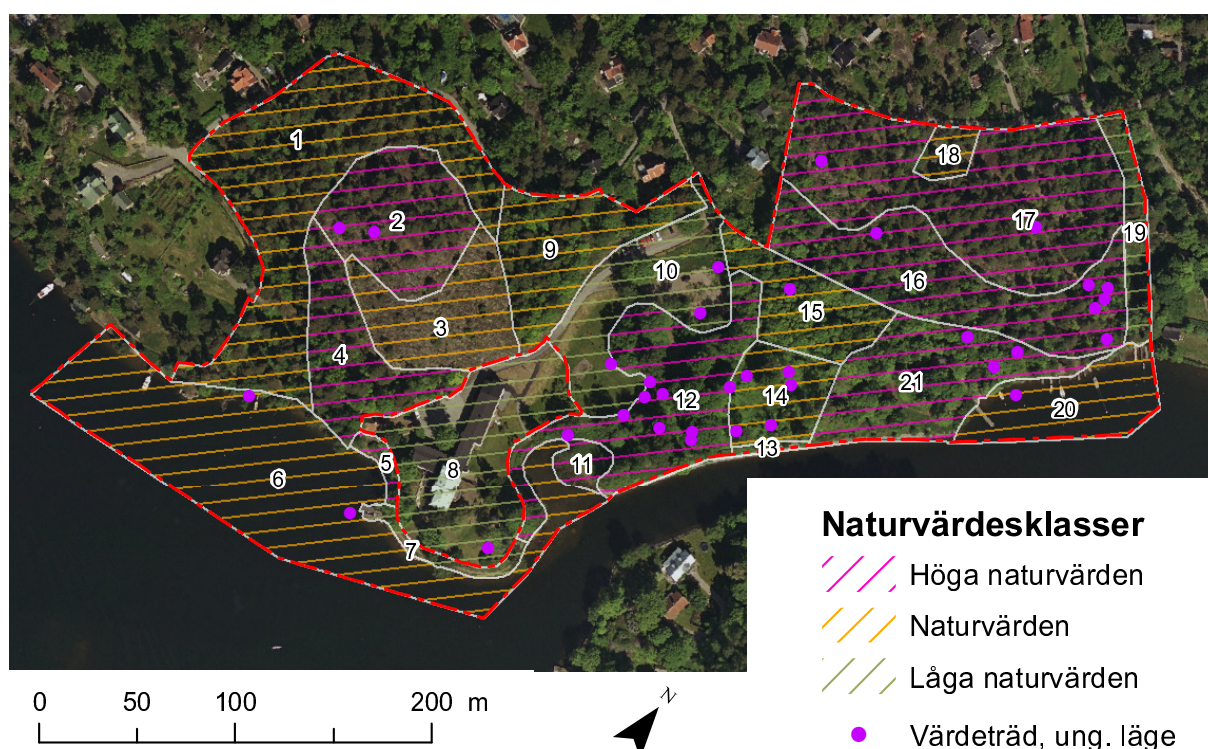
Vedsvampar som är knutna till löv och av intresse är kantarellmussling på hästkastanj och fläckticka på bl.a. bok.

Mindre hackspett och vattennäbbmus är exempel på arter ur den högre faunan.

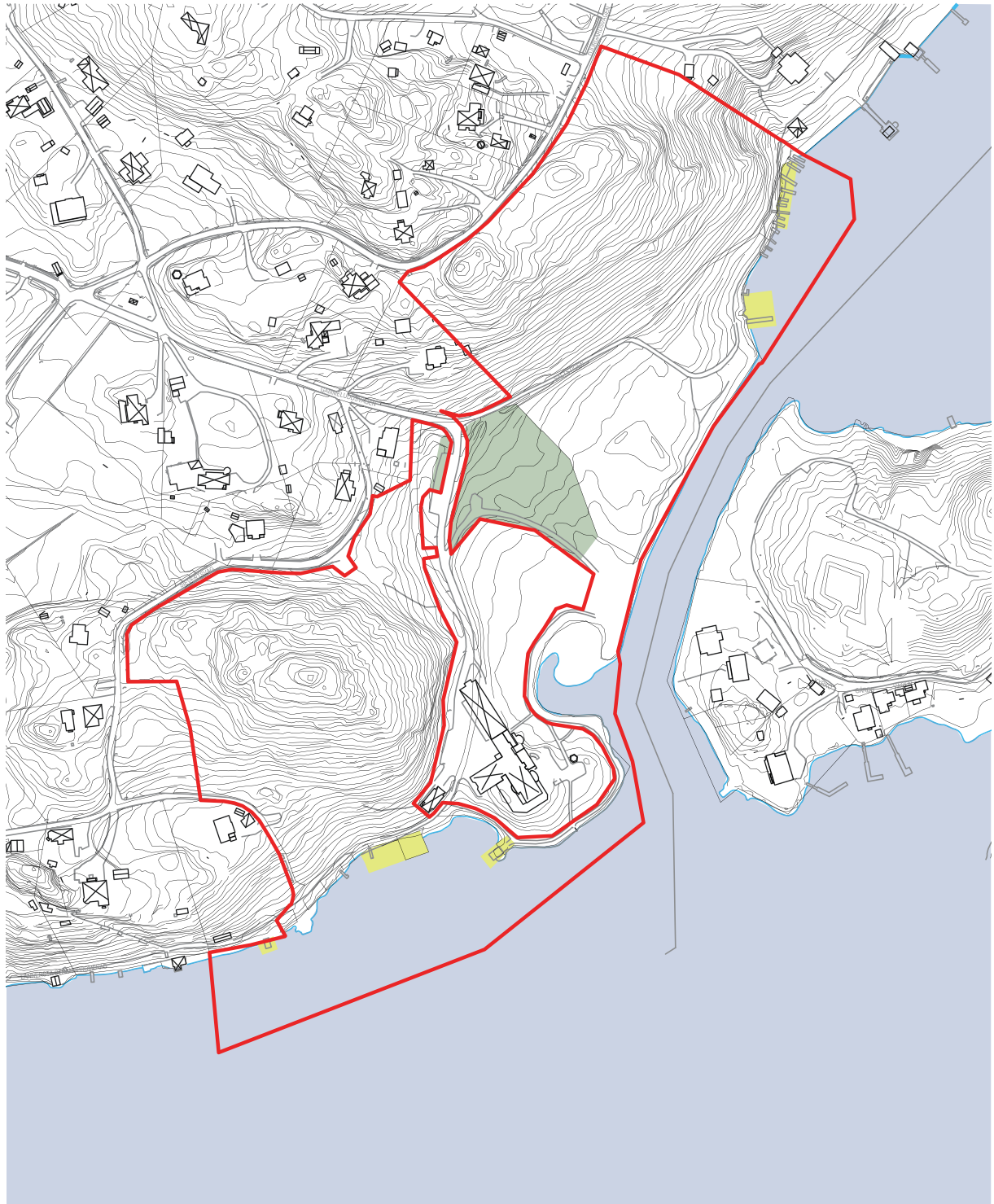
Områdesvis naturbeskrivning

1. Barrblandskog med tall och gran. I norr är granen mer dominerande med inslag av grov tall. Skogen är genomgallrad och död ved saknas. Nedanför branten från fornborgen finns inslag av äldre granar. Vitfryle är rikligt spridd i stora delar.
2. Gammal och senvuxen hällmarkstallskog. 250-åriga tallar. Vintertagging – en liten taggsvamp som visar sig vintertid på undersidan av nyligen döda grova tallgrenar förekommer. Arten är rödlistad med huvudsakliga utbredning i östra Svealand. Talltickan är rikligt förekommande i levande tallar och grovticka förekommer också.
3. Hällmark med enstaka tallar, till stor del mycket brant.
4. Brant mot Lännerstasunden med ett påtagligt lövinslag, bl a en 200-årig ek nära stranden.
5. Naturlig strand.
6. Vattenområde.
7. Strandparti med anlagd kaj.
8. Byggnadsnära trädgårdsmark.
9. Blandbestånd med gran, tall, björk, asp, sälg och parklind. Övervägande äldre träd.
10. Anläggningsområde med klippt gräs, p-plats och väg.
11. Bladvass. Häckande sothöns, tidvis svan.
12. Klippt gräsyta med solitära lövträd. Trivialt löv och hassel med ihåliga grova stammar kan framhållas ut naturvärdessynpunkt. Även en grova ädellövträd. I floran ingår kungsängsilja, gullviva och dvärgvärlök.
13. Starkt påverkat strandparti.
14. Jordvallar. Helt dominerande marktäckare är parksallat. Snår av en förvildad spirea. Värdefulla träd.
15. Tätvuxen ung ädellövskog med alm och ask. Flera almar är döda, troligen drabbade av almsjukan.
16. Gammal tallskog med inslag av löv som delvis spridit sig från parken. Bland införda arter märks ädelgran, bok och gullregn medan ek och björk är ursprungliga. Lövinslaget är väsentligt yngre än tallen i området. Gott om grova tallar. På flera av dessa förekommer rikliga och färska spår efter reliktbokens gnag i ytterbarken. Inslag av grova torrträd av tall och björk-högstubbar. Talltickan är en vanlig på de gamla tallarna.
17. Gammal tallskog. Spår efter svart praktbagge i tall mitt i den kvadratiske försvarsskansen. Talltickan är en vanlig art på de gamla tallarna. Gamla tallågor med tickor.
18. Kulturpåverkad mark med öppen gräsmark och syrener.
19. Tidigare avverkat område under igenväxning. Några tallar och en grov högvuxen gran. På en grov granstubbe rester av en trådticka. I kanten mot tallskogen och i översta delen finns medelålders lövträd, klibbal, björk, fågelbär och ek. Av klibbal finns ihåliga stammar och björk av hög ålder. En grov ask växer nära stranden. Rikligt lövuppslag. I nedersta delen finns rikligt med vitfryle vilken antyder att gräsfrö tidigare såtts in. En liten bäck finns också i området.
20. Vattenområde.

21. Förvildad park och strandskog. 20 grova, ihåliga eller gamla lövträd förekommer och fler har funnits som fällts. Strandskogen domineras av en alridå med gamla klibbalar. Trädskiktet innehåller ett 10-tal olika arter varav flera främmande, införda trädslag som planterades under 1800-talets senare del. Bland dessa märks idag mest parklind. Grova almar och askar, hästkastanj, sykomorlönns, samt ett par ihåliga lönnar tillhör också den park som då anlades här. En silverlönns är ovanligt grov och gammal, men har vikande vitalitet. Av barrträd märks ädelgran, ädelcypress och ett par grova och höga tujor. I strandzonen finns flera gamla ihåliga klibbalar. Längre österut finns i strandnära delar yngre lövinslag där även sälgs, asp och björk ingår. Gamla ihåliga äppelträd förekommer och längst österut finns även ihålig oxel i stranden. I buskskiktet finns stora snår av en spirea, kaprifol, benved och sibirisk ärtbuske. Parkgröe är vanlig. Av ursprungliga inslag noterades tandrot och vättersos – båda är signalarter på naturvärden i ädellövskog. Vedsvampar av intresse var kantarellmussling på hästkastanj och fläckticka. Vattennäbbmus förekommer liksom mindre hackspett och stjärtmes, troliga häckfåglar. Till områdets fågelfauna kan också räknas det stora antalet sjöfåglar till såväl art- som individ som vintertid dröjer sig kvar i Stäkets strömmande vatten.

BESLUTSKARTA

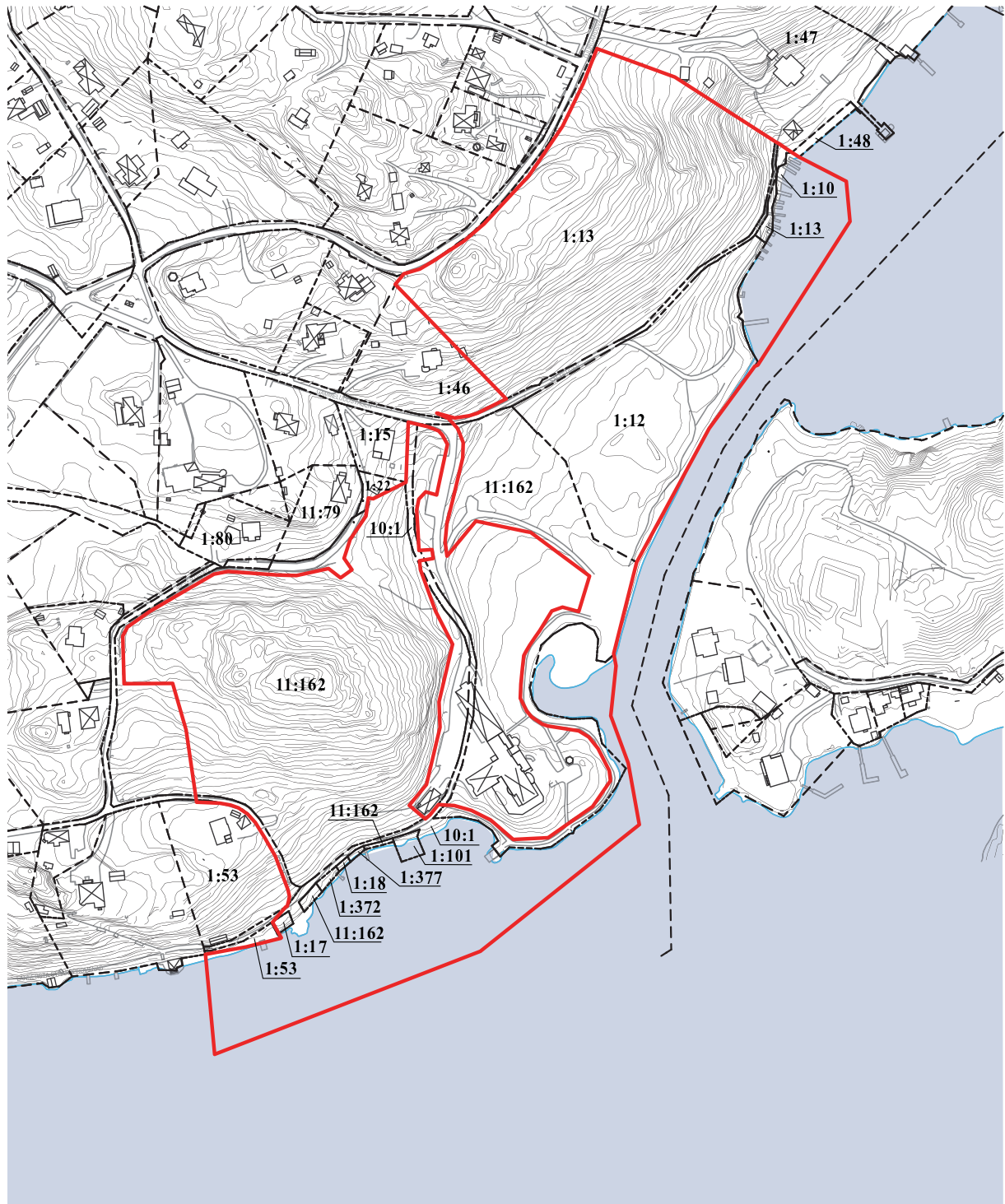
- Reservatgräns
- A Område där anläggningar får förekomma
- B Område där bryggor får förekomma

FÖRORDNANDEKARTA

- Reservatgräns
- Fornlämning med beteckning
- Områdesbestämmelser 2 omr W
- Strandskydd

FASTIGHETSKARTA

- Reservatgräns
- - - Fastighetsgräns
- X:X Fastighetsbeteckning

SKÖTSELPLAN

Kulturreservatet Baggensstäket
Nacka Kommun

HUR RESERVATETS SYFTEN SKALL TRYGGAS

Fornlämningarna hålls fria från träd- och buskvegetation där så är möjligt utan att naturvärden allvarligt skadas. I det historiska landskapet förstärks de visuella sambanden mellan skanser och slagfält där så kan ske utan allvarlig skada på naturvärden. Den gamla trädgårdsmarken öppnas upp. Detta halvöppna landskap sköts med kontinuerlig slätter vilket även gynnar flora och fauna.

Rekreativstråk bevaras genom återkommande röjningar i anslutning till stigar och vägar. De stränder som har en naturlig karaktär bibehålls som naturstränder utan anläggningar. Genom en kombination av generell och objektspecifik information på olika platser i reservatet blir de historiska lämningarna en än mer berikande del av upplevelsen för besökare.

Yngre ekar och tallar gynnas att utvecklas till stora soltärträd genom röjning eller friställning för att förstärka områdets karaktär. Löv och särskilt äldre lövträd gynnas. Förekomsten av ädellöv, klibbal, hålträd, bärande buskar och välutvecklade bryn ska särskilt beaktas.

Skötseln ska gynna skyddsvärda arter som finns i eller kan antas spridas till reservatet bl.a. genom en ökad förekomst av död ved.

Generella anvisningar

Skadade eller döda träd tas ner i de fall reservatsförvaltaren bedömer dem utgöra en risk. Död ved läggs på lämpliga platser och andelen död ved ökas. Stora träd kan gynnas genom frihuggning och nästa generation evighetsträd säkras genom röjning och gallring.

SÄRSKILDA PLANERINGSÅTGÄRDER

Information

Behovet av god information med en anpassning till olika typer av besökare och deras olika rörelsemönster gör att planering och utformning av information i reservatet behöver ägnas särskilt intresse.

Röjning/gallring för visuella samband

För att öka de visuella sambanden mellan skanser och slagfält samt för att ta till vara vissa intressanta trädgårdsrester kan röjning och gallring ske. Dessa åtgärder planeras så att röjningsgödningseffekter minimeras på den hävdade marken och naturvärden bibehålls och på sikt förstärks.

Skötsel av gamla och grova träd

Äldre träd ska ges lämpliga åtgärder. Utgångspunkten för arbetet är såväl trädens fortlevnad som andra förutsättningar som kan vara väsentliga för trädets värde som substrat för andra organismer, t.ex. solbelysning.

Återställning av gångar och åtgärder i den gamla trädgården

En separat och fördjupad trädgårdshistorisk studie ska utföras innan något återställande av den äldre trädgården påbörjas inom området. Likaså ska återställning av gamla gångvägars sträckning föregås av kart- och fältstudier så att god hänsyn kan tas till områdets trädgårdshistoria.

Detta gäller även för övriga åtgärder som kan komma att krävas i trädgården för att uppfylla funktionen för dagens besökare.

PRIORITERING AV LÖPANDE ÅTGÄRDER

Pedagogiskt historielandskap

Skötsel- och informationinsatser ska tillgängliggöra områdets intressanta historik. Skötsel av gräs- och örtskikt i halvöppen mark liksom skyltning är exempel på viktiga insatser.

Goda rekreativsmöjligheter

Områdets vägar och stigar ska kontinuerligt underhållas så att framkomligheten är god. Ytskikten ska hålla god standard och justeras vid behov. Røjningar utmed vägar och stigar ska utföras med hänsyn till områdets värden och så att stråken är säkra och upplevs som trygga.

Renhållning av god kvalitet

Då naturupplevelse kräver frihet från avfall ska renhållning ges hög prioritet. Grenar från träd och annat biologiskt material från området är inte avfall. Vid reservatets iståndsättande ska området städas från rester av betong och metall.

SKÖTSELOMRÅDEN

Tallhällmark

Mål

Orörda bestånd med hög andel död ved. Tall dominerande trädslag. Varierande slutenheten utifrån naturliga förutsättningar.

Löpande åtgärder

Äldre träd lämnas normalt utan åtgärd. Död ved lämnas och faunadepåer kan skapas. Äldre tallar och träd som har förutsättningar att bli stora kan friställas där det kan ske utan störning av den orörda prägel. Yngre och medelålders träd kan gallras bort för att uppnå bättre sikt till och från fornlämningar.

Barrblandskog

Mål

Skog med såväl barr- som lövträd med inslag av grova träd. Så stor förekomst som möjligt av grova träd, gamla träd och ädellövträd.

Iståndsättande åtgärder

Försiktig frihuggning av grov tall och ek. Grova träd sparas. Naturlig död ved lämnas på lämpliga platser.

Löpande åtgärder

Frihuggning av grova ekar och tallar. Gynna träd som har förutsättningar att bli stora samt grova och äldre träd. Naturlig död ved lämnas på lämpliga platser.

Blandskog

Mål

Skog med såväl barr- som lövträd med inslag av grova träd. Så stor förekomst som möjligt av grova träd, gamla träd och lövträd. Gynna lövträd och träd som har förutsättningar att bli stora.

Löpande åtgärder

Gynnande av grova och äldre träd som ej avverkas. Naturlig död ved lämnas på lämpliga platser.

Lövskog

Mål

Skog där lövträd dominerar längs fuktstråk. Förekommande lövträd gynnas liksom utveckling av alar med socklar. Så stor förekomst som möjligt av grova träd, gamla träd och ädellövträd. Rikligt buskskikt.

Iståndsättande åtgärder

Frihuggning av värdefulla träd. Alar med socklar ska dock behålla sin form och täthet. Grova träd avverkas ej. Eventuell återställning av naturlig bäckfåra.

Löpande åtgärder

Frihuggning av ädellövträd samt naturvårdsgallring. Gynnande av al, hassel, fågelbär och andra lövträd. Gynnande av grova och äldre träd som ej avverkas. Naturlig död ved lämnas på lämpliga platser.

Öppen blandskog

Mål

Öppen skogsmark med solitärträd av i första hand tall. Inslag av bärande lägre buskarter.

Iståndsättande åtgärder

Samordnas med iståndsättning av gångstig som ska röjas fri.

Frihuggning av värdefulla träd för att uppnå genomsikt och gynna grova träd. Grova träd avverkas ej.

Löpande åtgärder

Röjning och gallring när reservatsförvaltare så finner lämpligt.

Park

Mål

Lövträdsdominerad halvöppen karaktär med solitärträd. Gamla, grova träd, ädellöv, al och inplanterade träd gynnas. Kring skansen så långt möjligt genomsikt. Blommande buskar.

Iståndsättande åtgärder

Parti med yngre lövskog gallras för genomsikt. Följande tre år röjning av stubb- och rotskott. Eventuellt frihuggning av värdefulla träd. Grova naturvårdsträd avverkas ej. Etablering av blommande fältskikt.

Löpande åtgärder

Sårter med upptagning av gräset på öppnare partier. Området intill skansen högst prioritet. Röjning och gallring när reservatsförvaltare så finner lämpligt.

Park med vissa anläggningar

Mål

Lövträdsdominerad halvöppen karaktär med solitärträd. Gamla, grova träd, ädellöv, al och inplanterade träd gynnas. Kring skansen hög genomsiktighet. Blommande buskar.

Utrymme för anläggningar som tillgodoser behov hos besökare. Parkering för reservatsbesökare.

Iståndsättande åtgärder

Anläggningsåtgärder i samband med genomförande av detaljplan eller för att tillgodose reservatets besöksbehov. Eventuellt frihuggning av värdefulla träd. Grova träd avverkas ej.

Löpande åtgärder

Slätter av gräsytor. Grova träd sparas.

För anläggningarna de åtgärder som förvaltaren bedömer nödvändiga.

Fornlämningar

Mål

Fornlämningarna ska vara väl synliga och skyddas mot skador som rötter kan orsaka.

Det innebär att de inte bör vara beväxta med vedartad eller hög vegetation där denna inte utgör stora naturvärden. Fornlämningarna ska vara trygga och säkra att besöka.

Löpande åtgärder

Stenskansarna röjs var 5:e år fria från vedartade växter i de fall dessa inte utgör höga naturvärden.

Jordskansen slås årligen med skärande redskap och gräset förs bort. Säkerhetsavstängningar och övriga åtgärder för säkerhet utförs i de fall reservatsförvaltaren så finner lämpligt.

Öppet vatten

Mål

Fortsatt naturligt öppet vatten med naturlig bottenvegetation.

Löpande åtgärder

Normalt inga åtgärder utöver renhållning.

Åtgärder för att vidmakthålla en öppen vattenyta.

Vass

Mål

Fortsatt naturligt vassparti.

Löpande åtgärder

Normalt inga åtgärder utöver renhållning. Vasslätter vid behov.

Vatten med bryggor

Mål

Fortsatt öppet vatten med bryggor.

Iståndsättande åtgärder

Utökat behov av bryggor för reservatsbesökare kan tillgodoses. Åtgärder som berör undervattensmiljö kan kräva marinekologisk förundersökning.

Löpande åtgärder

För vattenområdet normalt inga åtgärder utöver renhållning.

För bryggor de åtgärder som förvaltaren bedömer nödvändiga.

ANORDNINGAR OCH ANLÄGGNINGAR

Generella anvisningar vid anläggning

Samtliga anläggningsåtgärder ska utföras med stor försiktighet med tanke på de historiska lämningar som kan finnas under mark.

Gångvägar

Mål

Gångvägar ska ha ett traditionellt utseende med ytskikt av grus. Funktionellt ska framkomligheten upprätthållas genom rimlig ytjämnhet och avvattning etc.

Iståndsättande åtgärder

Återställning av vissa gångvägars historiska sträckning och utseende enligt skötselplanekarta. Om senare trädgårdshistorisk studie konstaterar ytterligare dragningar får dessa anläggas utöver de som anges i skötselplanekartan. Strandpromenaden med kaj längs Gammeludden återställs. Kortare nysträckningar samt trappor och handledare får tillkomma. Bro över viken får också byggas.

Löpande åtgärder

De som förvaltaren bedömer nödvändiga.

Stigar

Mål

Smal stig. Bitvis endast framkomliga för den som normalt rör sig i terräng. Obelysta.

Istandsättande åtgärder

Återställning av vissa gångstigars historiska sträckning och utseende enligt skötselplanekarta. Om senare trädgårdshistorisk studie konstaterar ytterligare dragningar får dessa anläggas utöver de som anges i skötselplanekartan. För tillgänglighet till fornlämningarna behöver tre nya stigar anläggas enligt skötselplanekarta. Ledstänger och enstaka trappsteg kan anläggas vid behov.

Löpande åtgärder

Normalt inga utöver renhållning.

Informationsanläggningar

Mål

Entréskyltar ska finnas i reservatet enligt skötselplanekarta. Därtill får informationsskyltar sättas upp. Skyltar ska följa koncept för natur- och kulturskyltar, framtaget av park och naturenheten 2016.

Istandsättande åtgärder

De som förvaltaren bedömer nödvändiga.

Löpande åtgärder

De som förvaltaren bedömer nödvändiga.

Sittplatser

Mål

Ett antal enkla bänkar kan placeras vid gångvägar och stigar.

Istandsättande åtgärder

Utplacering av bänkar.

Löpande åtgärder

Underhåll av bänkar.

Anläggningar inom område A

Mål

Bibehållande av anläggningarnas funktion för lek, information, parkering och övriga besöks-servicefunktioner.

Istandsättande åtgärder

Anläggande av park-, mark- och rekreationsanläggningar såsom t.ex. lekplats, p-plats och informationsplats inom området.

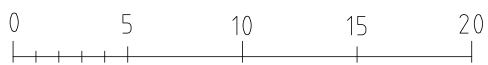
Löpande åtgärder

De som förvaltaren bedömer nödvändiga.

SKÖTSELOMRÅDEN

- Reservatgräns
- Fornlämning
- Park
- Park med vissa anläggningar
- Öppen blandskog
- Blandskog
- Lövskog
- Barrblandskog
- Tallhällmark
- Vass
- Öppet vatten
- Vatten med bryggor

SKÖTSELPLANEKARTA

- Reservatgräns
- - - Gångväg
- Stig
- P** Parkering
- i** Entréinformation

Medverkande i framtagandet av reservatshandling:

Roger Grönwall, Nacka kommun
Patrik Tronde, Sven A Hermelin AB
Tomas Englund, Svensk konfliktarkeologi
Tomas Fasth, Pro Natura
Britt Marie Franzén, Breja
Klaus Stritzke, Sven A Hermelin AB
Åsa Wilke, Wi landskap AB
Sofia Sjödin, Wi landskap AB

Beställare
Landskapsarkitekt
Arkeolog
Biolog
Arkeolog
Trädgårdshistorisk bedömning
Landskapsarkitekt
Landskapsarkitekt

Material från Boo Hembygdsförening har varit av stort värde, framförallt CO Östlings rikhaltiga dokumentation av området.

REFERENSER

Englund, Tomas:

Attacken mot Gammeluddens skans, RAÄ UV Syd DAFF 2009:4

Kulturhistorisk utredning av Gammeludden, 2009 (arbetsrapport inom denna utredning)

”Slaget vid Södra Stäket 1719. Vad kan en arkeologisk undersökning bidra med vid Gammeludden?” Koldalsbladet nr 93. 2005

Historiecenter vid Fisksätra. Baggensstäket som arena för

upplevelseturism. 1000 år av militär aktivitet. Uppdrag år Nacka kommun. 2008

med Lindström, J. ”MAS-projekt Baggensstäket – slagfältsarkeologi på och

under vattnet”. Marinarkeologisk tidskrift nr 4. 2006

”De första detektorsvepen på Gammeluddens slagfält”. Koldalsbladet nr

104. (5 sidor) 2008

Fasth, Tomas:

Stäket-Saltstigen, Naturvärdesinventering och synpunkter på skötsel och avgränsning av reservat, 2009 (arbetsrapport inom denna utredning)

Franzen, Britt-Marie:

Gammeludden, Inventering av forn- och kulturlämningar, 2009 (arbetsrapport inom denna utredning)

Hammerlund-Larsson, Cecilia:

Nacka kommun, kulturhistoriska miljöer, 1987

Linde, Gunnar:

Baggensstäket En historik, särtryck ur Samfundet S:t Eriks årsskrift 1947

Ortnamn vid Baggensstäket, särtryck ur Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift 1946.

Riksantikvarieämbetet:

Kulturresevat, en handbok för bildande, förvaltning och utveckling, 2005.

Rundkvist, Martin:

”Vikingatida båtliv i Nacka”. Ett meddelande från Saltsjöbadens hembygd förenings nr 26. 2006

Sandahl, Oskar Theodore:

En entomologisk utflykt till ”Östra Stäket” å Wermdön. Entomologisk tidskrift 1880:4

Sjöberg, Lars (redaktör):

Det levande Lännersta, antologi med relevanta artiklar av bl.a. Alf Åberg, Gösta Hultén, CO Östling, 1998

Östling, Carl Oscar:

Stäket, opublicerad dokumentation i Boo hembygd förenings torpinventering (1985)

”Baggensstäket” utgiven 1993, rev 1998 och 2006. Boo hembygd förenings skriftserie.

Stäket, pärm ur Boo hembygd förenings arkiv med bl.a. tolkningar av historiska kartor.

Bildkällor

BHF Boo Hembygd förenings. Tolkningar och avbildningar utförda av Carl Oscar Östling.

KA Krigsarkivet

LMV Lantmäteriet

OM Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken, 1555.

SSM Stockholms Stadsmuseum

SLM Stockholms läns museum

NACKA
KOMMUN